

Tanulságok és javaslatok
60. Közgazdász-vándorgyűlés
Szeged, 2022. szeptember 22–23.

A poszt-covid időszak, a szomszédunkban zajló háború és az energiaválság okozta gazdaságpolitikai kihívások, az uniós források kérdése, a pénz- és tőkepiacok aktualitásai és persze a klímaváltozás egyre érezhetőbb következményei... Többek között ezeket a témákat vitatta meg három plenáris ülés, 18 helyszíni és 9 előre rögzített szekció keretében a 60. Közgazdász-vándorgyűlés 160 előadója, valamint mintegy 600 fős helyszíni és mintegy 12 ezer fős online közönsége 2022. szeptember 22–23-án Szegeden.

A konferencia szekcióülésein olyan témák kerültek napirendre, mint például a makrogazdasági előrejelzések pontossága a turbulens környezetben; a munkaerőpiac helyzete; az élelmiszer-ellátás biztonsága a háború és a klímaváltozás hatásainak árnyékában; a pénz- és tőkepiacok valamint a bank-szektor kilátásai; a monetáris politika válaszai a megváltozott inflációs környezetben; vállalati innovációk lehetőségei; a kiberbiztonság kérdései; valamint a kereskedelem, a logisztika, az ingatlanpiac, a startup-ökoszisztéma, az egészségipar és a fintech szektor előtt álló kihívások.

A vándorgyűlésen elhangzottak abba az irányba mutattak, hogy paradigmaváltásra van szükség a közgazdaságtan területén. Az utóbbi évszázadokban a világgazdaság exponenciálisan növekedett, ám ma már számos jel utal arra, hogy a folyamatos bővülés korszaka a végéhez közeledik, és egyre nagyobb figyelmet kell fordítani a fenntarthatóság különböző vetületeire.

Az alábbiakban a vándorgyűlés plenáris és szekcióülésein elhangzott, főbb gondolatokat, javaslatokat összesítettük, azzal a szándékkal, hogy – hagyományainkhoz híven – a hazai gazdaságpolitika irányítóinak és döntéshozóinak a figyelmébe ajánljuk, szíves megfontolásra.

Monetáris politika

Az infláció karakterisztikája megváltozott a 2020-as évekre az előző évtizedhez képest. A jelenlegi globális infláció mögött komplex folyamatok húzódnak meg. Míg a koronavírus-járvány időszakában, a lezárások idején a kereslet koncentrált bizonyos részpiacokon, ami az árak növekedéséhez vezetett például az otthoni munkavégzéshez szükséges eszközöknél, a szórakoztató elektronikai cikkeknel és az ezeket működtető chippek esetében, addig a lezárások feloldását követően – a lezárások alatt felhalmozódott kényszermegtakarításoktól is hajtva - a szolgáltatások és az újrainduló termeléshez szükséges nyersanyagok iránti kereslet nőtt meg úgy, hogy az áruk és szolgáltatások iránti igény hagyományos aránya jelentősen eltolódott az áruk iránti igények irányába.

A válságkezelés időszakában a fiskális és a monetáris politikai beavatkozások a 2010-es évtizedben tapasztaltnál képest intenzívebben élénkítettek, növelve ezzel az elkölthető jövedelmet, ami ugyan csak az árak emelkedése irányába hatott. Emellett olyan globális megatrendek is inflatorikus hatással jártak, mint az előregedő társadalmak miatt feszesebbé váló munkaerőpiacok, a klímaváltozás (például az aszályok vagy pusztító árvizek és viharok hatása az élelmiszerárakra, a folyók alacsony vízállásának az energiatermelést és a folyami szállítást nehezítő szerepe) és egyes szabályozói változások. Az energiapiacra kivált az orosz-ukrán háború okozott drámai áremelkedést. Ugyanakkor 2022 őszére már mutatkoznak jelei a fordulatnak. Az ellátási láncok zavarai enyhültek, a nyersanyagpiaci ciklus leszállt ágába érkezett, ami elsősorban az amerikai inflációra lehet kedvező hatással, míg Európában az energiapiaci feszültségek továbbra is jelentős áremelkedést okozhatnak.

A jelenlegi infláció egyszerre kereslet- és kínálatoldali (átmeneti kínálati oldali dominanciával), ezért a tradicionális monetáris politikai eszköztár csak részben alkalmas ennek kezelésére. A kamatpolitika és a klasszikus monetáris szigorítás nem kellően alkalmas eszköz az energia-nyersanyag- és

élelmiszerárak emelkedésének kezelésére, ugyanakkor a megnövekedett kereslet hűtésével, a másodkörös hatások kivédésével és a várakozások horgonyzásával hatékonyan tud hozzájárulni az infláció elleni küzdelemhez, de ennek növekedést fékező mellékhatása is van. Emellett a monetáris politikának szerepet kell vállalnia a feszült energiapiacokon addicionális likviditás biztosításában annak érdekében, hogy a megnőtt volatilitás miatti magasabb letéti kötelezettségek ne akadályozzák a piac megfelelő működését. Ugyanakkor a kínálati oldali inflációs nyomás kezelésében a fiskális politika rendelkezik a megfelelő eszköztárral. A pandémiát megelőző időszak és a pandémia idején tapasztalt hatékony fiskális és monetáris politikai együttműködés lehet a jelenlegi válság okozta infláció elleni eredményes küzdelem záloga. A várható globális gazdasági visszaesés hatásainak tompítására a jövőben célzott kínálatösztönző programokkal egészülhet ki a jegybankok eszköztára (mindenekelőtt az energiahatékonyságot-javító fejlesztések ösztönzése olcsó finanszírozással), ugyanakkor a gazdaság szerkezetváltását a fiskális és a szabályozási politikáknak is támogatniuk kell.

Versenyképesség

A közgazdasági gondolkodásban fenntarthatósági fordulatra van szükség. Az eddigi mainstream közgazdasági modell nem fenntartható, mert a növekedés főbb tényezői korlátokba – demográfiai, ökológiai, pénzügyi és termelékenységi korlátokba – ütköznek. A közgazdaságtanban éppen ezért paradigmaváltásra van szükség, amelynek középpontjában a fenntarthatóság, a multidiszciplinaritás, az egyének helyett közösségek és hálózatok szerepe, a tudás és a tehetség, valamint az adat, mint az új erőforrás állnak.

Fenntartható gazdasági növekedés csak a minőségi tényezők fókuszba kerülésével valósítható meg. Ennek méréséhez a gazdasági fejlődés egyes mérőszámai – különösen a GDP – megújításra szorulnak és nagyobb figyelmet célszerű fordítani a megtermelt jövedelem itthon felhasználható részének (GNI) növelésére. A gazdasági válságok sorozata rávilágít arra, hogy az ellenállóképesség és rugalmasság minden gazdaságnak fontos jellemvonása.

A külföldi tőkebefektetések hazánkba vonzása továbbra is helyes irány, ám a munkahelyteremtés primátusát fel kell váltania a hazai hozzáadott érték növelésének, az energiaintenzitás csökkentésének, a külföldi anyag- és alkatrészellátás forrásainak kellő diverzifikációjának, valamint a hazai erőforrásokkal való takarékos gazdálkodás előtérbe helyezésének.

Ipar és vállalkozások

A kormányzat vállalati innovációt támogató programjai alapvetően sikeresek, ugyanakkor az elmúlt időszakban erősen a termékinnováció irányába mozdították el a vállalatok fókuszát, ezzel párhuzamosan pedig a folyamatinnováció terén elmaradások tapasztalhatók. Éppen ezért szükséges lenne a támogatási rendszer kiegyensúlyozása a folyamatinnovációs elemek erősítésével. Fontos cél, hogy a támogatott innovációs folyamat végén a vállalatok termelékenysége mérhetően növekedjen.

A vállalati innováció gyakorlatba ültetéséhez szükséges beruházások pénzügyi támogatása mellett kiemelten fontos lenne ezen tevékenységek – építkezési, energetikai, környezetvédelmi beruházások - szabályozási környezetének további egyszerűsítése, stabilitása, illetve az ügyintézés felgyorsítása is.

A koronavírus-járvány bebizonyította, hogy egy válság akár a megújulásra is lehetőséget adhat. A pandémia alatt számos vállalat éveket ugrott előre a digitalizáció terén. Az energiaválság hasonló lendületet adhat a fenntarthatósági és a zöld projekteknek. E téren a hazai kkv-szektoron nő a nyomás, mivel a nagy nemzetközi cégek – amelyek magyar beszállítókkal dolgoznak – egyre inkább elvárják, hogy a kkv-k is érdemben lépjenek a fenntarthatóság irányába. Ezzel párhuzamosan a vállalatokat ma már nem csak a befektetői, hanem a szabályozói oldal is egyre inkább a zöld átállás felé tereli. A jelenlegi válság egy olyan pályára állította a gazdaságot, aminek köszönhetően a

gazdasági szereplők már nem CSR-tevékenységként tekintenek az energiatakarékosságra vagy éppen a körforgásos gazdaságra, hanem meghatározó tényezőkként építik be ezeket működésükbe.

Mindemellett a kreatív iparba való minél erőteljesebb átmenet simíthatja ki a válságot, akár rövid, akár hosszú távon, ehhez azonban tudatosan minél magasabb hozzáadott értékű, gondolkodásra és kreativitásra ösztönző munkahelyek teremtésére van szükség. Az exponenciálisan gyorsuló technológiai környezet a kompetencia alapú gondolkodásra való áttérést teszi szükségessé. Az egyetemek csökkenthetik a rést a technológia fejlődési gyorsasága és társadalom alkalmazkodása között, ha erősebb szerepet vállalnak az innovációs folyamatokban.

Logisztika

A logisztikai szektor nem tudta rugalmasan kezelni a pandémia után a gazdaság gyors visszapattnását, ráadásul megjelent a rendelések oldaláról a volatilitás. Az ágazat költségei már korábban is növekedésnek indultak, ezt tetézte az üzemanyagárak drágulása, az energiaválság, a háború, és az infláció. Emiatt drasztikusan megemelkedtek a fuvarozási díjak: a légi fuvarozásban két és félszeres díjakkal kellett kalkulálni, a tengeri fuvarozásban akár a tízszeresére is emelkedhettek az árak, a vasúti és a közúti fuvarozásban pedig 30 százalékos áremelkedés volt tapasztalható. Ráadásul az emelkedő tarifák ellenére – a munkaerőhiány és a korlátos kapacitások miatt – még romlott is a szolgáltatások minősége és a logisztikai vállalkozások jövedelmezősége is.

A logisztikai ágazatban egyre égetőbb probléma a szakemberhiány, és a munkaerő elöregedése. A szakemberhiányt elsősorban a logisztikai (szak)képzésébe való befektetéssel lehet enyhíteni. Ugyanakkor nehéz tervezni, hogy mit oktassanak az ágazat leendő munkavállalóinak, ugyanis a pandémia, a háború és ezáltal az ellátási láncok megszakadása alapjaiban változtatja meg az elmúlt években megszokott és bevált logisztikai folyamatokat.

Foglalkoztatás

A 2018-tól a hazai munkaerőpiacot a munkaerő iránti túlkereslet jellemezte, amelyet a koronavírus járvány csak átmenetileg mérsékelte. Az okok részben demográfiaiak: a kilépő és belépő korosztályok eltérő létszáma, valamint az erősen negatív egyenlegű munkaerő-piaci célú migráció okolható érte, részben pedig a kvalifikált élőmunkát egyre nagyobb volumenben igénylő gazdasági szerkezet.

A közelmúltban több olyan kormányzati intézkedés is született, amelyek igyekeztek a potenciális munkaerőforrást bővíteni, ilyen például a nyugdíjkorhatár növelésén túl a nyugdíj melletti foglalkoztatás anyagilag kedvezőbbé tétele, vagy a 25 éven aluliak szja-mentessége. Mint arra a gazdálkodó szervezetek körében végzett vizsgálatok is rámutattak, ezek hatása igen mérsékelt volt, és vannak még tartalékok a nyugdíjasok és a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása terén. Ezek a rétegek azonban csak a jelenleginél hatékonyabb ösztönző eszközökkel lennének mobilizálhatók. Pótlólagos munkaerőforrást biztosíthatna a nyugdíjkorhatár további emelése, vagy a „nők 40” program újragondolása, amelyre egy átfogó nyugdíjreform keretében lenne lehetőség.

A gazdaságnak jelenleg szüksége van a külföldi munkaerőre is, de ez csak részben pótolja a migrációs veszteséget. A külföldön élő és dolgozó magyarok „visszacsábítására” a jelenlegi gazdasági körülmények között mérsékelt esély látszik. A regisztrált álláskereső, illetve a közfoglalkoztatottak csak részben tekinthetők potenciális munkaerő-tartaléknak, mivel jelentős hányaduk csak nehezen, jelentős anyagi és humántőke-ráfordítás mellett vezethető vissza az elsődleges munkaerőpiacra. Ugyanakkor ezen a területen a humántőke-befektetések indokoltak.

A kereslet és a kínálat közötti egyensúlytalanság feloldásának a leghatékonyabb módja az lenne, ha sikerülne változtatni a jelenlegi alacsony termelékenység jellemezte gazdasági struktúráján, aminek

viszont előfeltétele a korszerűbb, hatékonyabb oktatási rendszer, beleértve ebbe a már foglalkoztattak folyamatos képzését is. Az ország területi nagyságához képest igen jelentősek a regionális különbségek. Egyrészt kialakultak az egyre inkább kiürülő válságtérségek, miközben keletkeztek nagymértékű beköltözéssel terhelt, agglomerációs települések. Ez mindenképpen szükségessé teszi a mindenki számára elérhető közszolgáltatások körének mielőbbi újradefiniálását.

Jellemző, hogy azok a cégek vannak most versenyelőnyben mind munkaerő-megtartó képességüket, mind pedig gazdasági eredményességüket tekintve, amelyek a változásokra, a zöld átmenetre már egy ideje tudatosan készültek. Innovációpolitika szempontjából a humántőkébe való befektetéssel kerülhetjük el azt, hogy a 70-es évekhez hasonló mély válság alakuljon ki. Problémát jelent, hogy az egyetemek jobbára csak a nemzetközi cégek diplomásmunkaerő-igényét tudják kielégíteni, a kkv-szektorét már nem. Ez is az egyik oka annak, hogy a kis- és középvállalati szektorban, nemzetközi összehasonlításban kifejezetten alacsony a diplomások aránya Magyarországon.

Még ha a vállalatok stratégiailag tudnak is alkalmazkodni a változásokhoz, ezeket a folyamatokat munkavállalói képzésekkel is meg kell támogatni. Éppen ezért a továbbképzések szerepe – és ebben a munkáltatók felelőssége – felértékelődik. A továbbképzésekre egy, a duális képzésekhez hasonló rendszer kialakítása jelentene megoldást. A képzéseknek személyre szabottan, a soft skilllek fejlesztésére koncentrálni kell megvalósulniuk.

A minőségi humán tőke biztosításának legfontosabb területe az oktatás. A hazai közoktatás egyik kihívása, hogy a gyermekek tanulmányi eredményeit és így a kilátásait is jelentős mértékben befolyásolja a családi háttér, ezért a társadalmi mobilitás egyenlőtlenségét csökkenteni kell. Ez akkor lehetséges, ha sikerül a tanári pályát ismét vonzóvá tenni. A felsőoktatás megkezdődött reformjának folytatása szükséges ahhoz, hogy emelkedjen a diplomások száma, azon belül a műszaki és tudományos végzettségűek aránya, valamint, hogy a hazai egyetemek minél inkább versenyképes tudást adjanak.

Területfejlesztés

Örömteli változás, ismét van miniszteri rangú kormányzati gazdája a területfejlesztésnek. Fontos lenne, hogy a területfejlesztésben rendszerszerű, szakmai alapon kidolgozott döntések születessenek, és kevésbé érvényesüljenek (párt-)politikai szempontok. A területfejlesztésben különösen fontos a top-down és a bottom-up megközelítés ötvözése: ez utóbbihoz a hazai partnerségi gyakorlat gyökeres átértékelésére, az európai uniós sztenderdeknek megfelelő átalakítására van szükség. Kívánatos lenne, ha a területi szempontok valamennyi ágazati szakpolitikában megjelenének.

Mezőgazdaság

A humánegészségügyi veszélyhelyzet következményei, a rendkívüli aszály, az inputárak drasztikus emelkedése és a szomszédságunkban kirobbant orosz-ukrán háború következményei miatt 2022 rendkívülinek tekinthető a magyar agráriumban. Az uniós átlagot meghaladja az élelmiszerinfláció, amelyet több tényező együttes hatása generál. Egyik ilyen tényező a forint árfolyamának jelentős gyengülése, amely – figyelembe véve a mezőgazdasági termelés és az élelmiszeripar jelentős importigényét – azonnali árfelhajtó hatást eredményezett. A drágulást előidéző másik fontos tényező az energiaárak robbanásszerű emelkedése, amely a technológiai és a hatékonyságbéli lemaradás miatt Magyarországon még jobban érvényesül, mint Nyugat-Európában. Harmadrészen a klímaváltozásra visszavezethető időjárási szélsőségek (aszály, viharos szelek és heves esőzések) következményei a termés csökkenése révén hajtották fel az árakat. Bár az élelmiszerárak átlaga továbbra is alacsonyabb az uniós átlagnál, nem megnyugtató az áremelkedés üteme, különösen abban az esetben, ha ennek mértéke már a belföldi (élelmiszer)fogyasztás csökkenését is előidézheti.

Különösen figyelemreméltó, hogy annak ellenére, hogy Magyarország a mezőgazdasági termékeket exportáló országok közé tartozik, a hazai élelmiszer-infláció jelentősen meghaladja a mezőgazdasági termékeket nem exportáló országok élelmiszer-inflációjának mértékét is. Érdemes lehet tehát a hazai termelői és fogyasztói árak alakulásának részletes – az „ársapkák” hatásait is számba vevő – elemzése.

Az agrárágazatban minden bizonnyal elengedhetetlen a biztos megélhetést, az emelkedő jövedelmezőséget biztosító – a hatékonyság és a versenyképesség javulásán alapuló – technológiai fejlesztés, a generációváltás elősegítése, a szakképzés korszerűsítése, valamint a vízgazdálkodást és öntözésfejlesztést célzó beruházások elősegítése.

Fontos lenne, hogy a szakmai és kamarai szervezetek a következő hónapokban a mezőgazdasági és élelmiszeripari szereplők részére fokozottan nyújtsanak szakmai segítséget az inputanyag- és energiafelhasználásuk hatékonyságának radikális növelése érdekében, valamint támogassák a gazdasági szereplők szakmai útkeresését az alternatív megoldások megtalálásában. Az energia- és inputanyagfelhasználást és a munkaerőigényt csökkentő, innovatív technológiák térhódításának gyorsítása érdekében célszerű lenne, ha a Kormány az érintett szereplők bevonásával cselekvési tervet készítené.

Fontos lenne az agrárágazatban tevékenykedő kkv-k számára a szaldórendszerű elszámolás fenntartása a napenergiával termelt áram esetében, valamint célszerű lenne a vízgazdálkodási, vízmegtartási és öntözési célú beruházások helyzetének soron kívüli áttekintése és a szükséges intézkedések megtétele a vízgazdálkodási célok gyorsított megvalósítása érdekében.

Továbbra is kiemelten fontos a rövid élelmiszer-ellátási láncok – különösen a hazai kereskedelmi láncok és a helyi piacok, a hazai élelmiszeripari termékeket forgalmazó online kereskedelem és az élelmiszerek házhoz kiszállításának – erősítése. Az élelmiszerpazarlás visszaszorítása érdekében fontos lenne a fenntarthatósági célok sorában a „fenntartható fogyasztás” programjának kormányzati szintű kidolgozása és végrehajtása.